

Централни институт за конзервацију, Београд

DOI 10.5937/kultura1444144N

УДК 069.44

069.01

стручни рад

КОНЗЕРВАЦИЈА НА ТАСУ НОВОГ МУЗЕЈА

Сажетак: *Рад се бави редефинисањем улоге конзервације у музеолошком систему, сходно променама које су се десиле у овој области у последње две деценије и појави нове музеолошке теорије и праксе. Аутор полази од термилошког разграничења основних појмова конзервације, сматрајући их једним од најзначајнијих ограничења у развоју ове области, да би се, даље, дефинисао положај конзервације и односи са другим функцијама музеолошког система. Међу постојећим моделима музејских функција, опредељује се за СС модел холандске Академије Рајнварт и на основу њега нуди музеални модел по коме комплекс конзервације и документације представља кључну функцију музеолошког система, под условом да тај систем подразумева постојање збирки. Поредећи промене у конзервацији и комуникацији, аутор показује у којој мери се конзервација као теорија и пракса прилагодила новом музеју, не губећи на значају захваљујући чињеници да су, без обзира на нове музеолошке појаве које користе друга средства комуникације и другачији приступ корисницима, збирке остале главни музејски ресурс.*

Кључне речи: *музеолошки систем, нови музеј, конзервација, терминологија*

Поред извесног броја теоретичара конзервације, неколико значајних струковних организација у области заштите културних добара позабавило се редефинисањем појма конзервације културног наслеђа у последњој декади. Конзервацијски комитет Међународног савета музеја (ICOM CC) је 2008. године објавио Резолуцију о терминологији конзервације материјалног културног наслеђа, која је усвојена на његовој генералној скупштини у Њу Делхију. Без обзира на различитост непосредних повода, тенденција да се редефинише појам и улога струке и уреди област конзервације културног наслеђа указује на чињеницу да је заштита музејских збирки, са развојем технологије музејске делатности, увођењем

управљачких механизма и различитим и све бројнијим комуникацијским захтевима, у извесној мери измакла фокусу музеолошке и херитолошке теорије, те да је потребно поново успоставити њен идентитет у оквиру ових области.

Циљ овог рада је да, на основу актуелних форми музејске делатности, предложи уклопив модел музејске конзервације. У ту сврху, неопходно је разрешити неколико термилошких недоумица, за које сматрамо да представљају, поред застарелог приступа формирању кадра и неуређеног законодавства, једно од кључних ограничења позиционирању конзервације у систему музеализације.

Постојећа терминологија:

У Резолуцији Конзерваторског комитета ICOM-а, основни појмови конзервације су дефинисани на следећи начин¹:

Конзервација

Конзервација се односи на све мере и активности које се спроводе ради чувања материјалног културног наслеђа и које истовремено омогућују његову приступачност данашњим и будућим генерацијама. Конзервација обухвата превентивну конзервацију, куративну конзервацију и рестаурацију. Требало би да све мере и активности подразумевају поштовање значаја и физичких особина предмета културне баштине.

Превентивна конзервација

Превентивна конзервација обухвата све мере и активности усмерене на избегавање или свођење пропадања и губитка наслеђа у будућности на најмању могућу меру. Оне се спроводе у средини у којој се предмет или, што је чешће, група предмета налази, без обзира на старост и стање предмета. Те мере и активности су посредне – не спроводе се на материјалу или структури предмета и не мењају њихов изглед.

Куративна конзервација

Куративна конзервација подразумева све активности које се непосредно примењују на предмету или на групи предмета ради заустављања постојећих штетних процеса или учвршћивања структуре предмета. Те активности примењују се само онда када су предмети у тако трошном стању или пропадају таквом брзином да могу нестати у релативно кратком периоду. Оне понекад мењају изглед предмета.

¹ *Терминологија конзервације материјалног културног наслеђа*, Диана 11, 2009. Превела и приредила Александра Џикић Николић.

Рестаурација

Рестаурација обухвата све активности непосредно примењене на стабилном предмету ради побољшања његовог вредновања, разумевања и коришћења. Те активности спроводе се само онда када је предмет изгубио део своје вредности или функције због пропадања и промена које је претрпео у прошлости. Оне се заснивају на поштовању оригиналног материјала предмета. Такве активности најчешће мењају изглед предмета.

Разграничавање основних појмова конзервације јесте консензус између различитог разумевања процеса, језичких својствениости и историјског развоја², али се у њему крије и потреба за рашчишћавањем поља деловања и дефинисањем процеса. Дакле, иако резолуција има у основи практични карактер помагала у професионалним расправама, она и без превеликих детерминистичких претензија описује простор деловања конзервације данас и описује односе и границе процеса који се у оквиру области одвијају. Међутим, иако је термилошки консензус прихватљив, углавном зато што се водило рачуна о карактеру главна три језика на којима је дата верзија резолуције (енглески, француски и шпански), друге професионалне организације су склоне да одбаце систем који је резолуцијом успостављен, јер на другачији начин доживљавају односе између основних процеса и приступа у овој области³.

Други критичан ниво у дефинисању конзервације јесте њено место у ширем, музеолошком систему и разграничење у односу на друге музејске функције. Док је однос између конзервације и комуникације, односно коришћења збирки бар дијалектички, ако не антагонистички и захтева посебан напор и у теорији и у пракси, однос према нивоима функционисања који су јој ближи се лако теоријски правда, али се у пракси тешко прихвата из врло једноставног разлога – представља новину која мења филозофију рада.

2 Desvallées, A. and Mairesse, F. eds (2010) *Key Concepts of Museology*, Paris: ICOM and Armand Colin

3 Европска конфедерација конзерваторских удружења (ECCO) види однос конзервације и рестаурације као два приступа, а не као систем у два нивоа деловања.

Утолико је потребно овде увести и описати још два термина:

*Менаџмент збирки*⁴

Менаџмент збирки је термин који се користи у различитим законским, етичким, техничким и практичним методима, путем којих се музејске збирке прикупљају, организују, истражују, интерпретирају и чувају. Фокус менаџмента збирки је на бризи о збиркама, са посебном пажњом посвећеном дугорочном одржавању физичког стања и безбедности.

Музеолошки систем

Иако је у тексту о музејским функцијама Питера ван Менша⁵ овај термин оквир за расправу, он заправо није до краја дефинисан, али је у недостатку боље платформе за расправу о музејским функцијама, сасвим згодна основа, јер сматрам да се музејски и музеолошки ниво сасвим приближавају, ако не преклапају, кад је реч о функцијама.

У литератури се савремени музеолошки систем углавном своди на два модела:

- PRC (*Preservation, Research, Communication*) модел води порекло од Жорж-Анри Ривијера (Georges-Henri Rivière), а у савременом облику га је промовисала холандска Академија Рајнварт (Rinwardt Academie)⁶. Према Питеру ван Меншу, „очување” (*preservation*) у оквиру овог модела обухвата сакупљање, конзервацију, рестаурацију, похрањивање и документацију, док се „истраживање” (*research*) односи на научну интерпретацију информацијске вредности наслеђа, а „комуникација” (*communication*) на све методе преношења информације публици.
- СС модел (*curation/collections management - communication*) је, у основи, резултат британског приступа музеолошкој функционалности. За проблематику конзервације као музејске праксе је посебно интересантно што се у оквиру СС модела поистовећују појмови “кустодирање” (*curation*) и „менаџмент збирки” (*collections management*), при чему не постоји консензус око обима појма „менаџмент збирки”⁷. Узимајући у обзир постојећу

4 Ladkin, N. Collections Management, in: *Running a museum*, ed. Boyland, J. P, (2004), Paris: ICOM, str. 16.

5 Mensch, P. V. (1992) *Museological functions*, in: *Towards a methodology of museology*, PhD thesis, University of Zagreb, Zagreb

6 Исто.

7 Van Mensch, Peter, нав. дело.

стручну литературу⁸, управљање збиркама би требало да се односи углавном на документацију, заштиту/очување/конзервацију и обезбеђивање приступа збиркама, односно омогућавање њиховог коришћења.

Оба модела бришу све рецидиве хијерархијске поделе на „спољашње” и „унутрашње” функције музеја, а с тим у вези и привидни сукоб између „музеја људи” и „музеја предмета”, јер подразумевају уравнотежен и условљен однос збирки и њихових корисника. Друго је питање да ли процес музеализације полази од својстава заједнице или својстава материјалне културе која ту заједницу представља и да ли се, у ствари, музеализује заједница или предмети.

Строго узевши, СС модел боље осликава савремену музеолошку теорију и праксу из најмање два разлога:

- Истраживање матичних музејских дисциплина спада у превазиђен систем музејских функција и никако не припада музеологији. Савремена музеолошка теорија, као и музејска пракса, ставља акценат на омогућавање приступа збиркама, како у смислу презентације, тако и у смислу истраживања, што оставља широке могућности екстерног истраживања збирки у оквиру матичних дисциплина, а ван музејске делатности.
- *Curation* или кустодирање, етимолошки блиско чувању, али историјски блиско специфичном типу коришћења збирки које је проистекло из уског схватања основног значења и које, у мањој или већој мери, искључује комуникацију ка споља, те је утолико оптерећено негативном конотацијом историје музејске праксе. *Collections management*, односно управљање збиркама, за разлику од кустодирања, не имплицира коришћење као такво, али покрива све аспекте приступа збиркама, дакле стварање услова за коришћење/комуницирање. Утолико је *collections management* боље решење у оквиру СС модела.

Као што је Питер ван Менш добро приметио, музеолошки систем може да се представи као *input-output* систем односно као систем који прима, производи и пружа информације⁹. Кретање информација ка систему и од система јесте стални процес комуникације који се одвија између заједнице и институције. Међутим, ако је процес комуникације сталан и двосмеран, поставља се питање нужности институције.

8 Ladkin, N, *Collections Management*, in: *Running a museum*, ed. Boyland, J. P, (2004), Paris: ICOM, str. 16

9 Peter van Mensch, наведено дело.

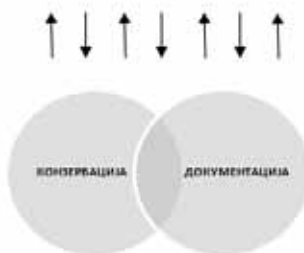
Она, дакле, свакако није потребна само ради комуникације, која је главна одлика првобитног контекста како материјалног тако и нематеријалног наслеђа. Корисност институције у комуникацијском смислу може да се пронађе поређењем комуникативности првобитног и музеолошког контекста. Да не бисмо задирали у све аспекте поређења, за потребе овог рада задовољићемо се чињеницом да институција представља организован систем, који, по својој природи, може да пружи већи број информација већем броју људи. То још увек није довољно оправдање за измештање материјалне културе из првобитног контекста.

Вратимо се сада на предложени базични модел музеолошког система. Од посебног интереса за овај рад је положај конзервације у том систему. Конзервација би, у складу са претходно реченим, била део подсистема менаџмента збирки, уз политику прикупљања/селекције и документацију/обраду збирки. С обзиром да се селекција обавља ван музеолошког система и да се базира, опет, на посебној врсти комуникацијског процеса од окружења ка музеолошком простору, овај процес можемо да назовемо и *инпут* комуникацијом. На другом крају комуникације коју обављају музејске установе јесте коришћење збирки у сврху едукације, науке, естетског доживљаја, забаве. Ти креативнији или мање креативни начини презентације и истраживање у оквиру матичних научних дисциплина директно зависе од могућности приступа збиркама. Приступ који, најједноставније речено, зависи од њиховог информационог капацитета, који превасходно зависи, опет, од њиховог физичког стања. Менаџмент збирки се, тако, своди на омогућавање приступа кроз одржавање физичког стања збирки и испитивање и бележење њихових својстава, дакле, путем конзервације и документације.

Тврдећи да је музејска комуникација граничан процес на оба пола музеолошког система, који, дакле, излази из оквира тог система, овде заступам становиште да управо конзервација, схваћена као систем мера усмерених на очување својстава збирке као целине, у садејству са документацијом, представља његов кључни елемент, под условом да систем подразумева постојање збирки. Тако модел музеолошког система може да се замисли на следећи начин:

У центру схеме је менаџмент збирки, у оквиру кога се преплићу конзервација и документација, као окосница овог процеса и, тиме, окосница музеолошког система. Комуникација је у овом случају свеприсутан, сталан и отворен процес, који, чак и ако се обавља у оквирима институције, не представља део музеолошког система, јер нужно укључује

окружење као извор информација или као крајњег корисника. У смислу комуникације, овај систем је потпуно отворен.

Како се овакав музеолошки модел, са широко схваћеном конзервацијом у смислу свеобухватне заштите збирки, уклапа у схватања новог музеја? Некоме може да се учини да је ово схватање традиционално, али оно је, напротив, одраз времена. Постколонијална музеолошка мисао у западном делу света се окренула заједницама, али није напустила збирке. Без обзира на велике и значајне помаке у типу и карактеру музејске презентације, на развој нових појава и односа у оквиру нематеријалног наслеђа, феномене попут живих људских ризница и других елемената културног наслеђа атипичних за традиционалне музејске фондове, те све масовнију појаву тзв. виртуелних музеја, збирке се и даље сматрају основним музејским ресурсом. Све савремене музеолошке појаве које претендују на квалификацију „музеј без збирки”¹⁰ заправо нужно поседују предмете који, чак и ако нису културна добра сами по себи, јесу носиоци нематеријалног наслеђа или други артефакти који представљају подршку нематеријалном или живом наслеђу. Музејске појаве које се наметљиво баве живим друштвеним темама, те своје поставке заснивају пре на концепту, него на збирци, баратају предметима као помоћним средством комуникације.

Аргументе у прилог овом становишту могуће је пронаћи у променама које су се десиле у развоју музејске конзервације у последњих неколико деценија, пред новим друштвено-економским захтевима са којима се суочила музејска пракса и у општој клими отварања и увођења локалне заједнице у музејске процесе.¹¹ Парадоксално, ове промене сведоче

10 Vergès, F. (2007) *Maison des Civilisations et de l'Unité Réunionnaisse: A Museum without a Collection*, in: *Theory, Culture & Society* 24, p. 238, Nottingham: The TCS Centre, Trent University

11 Особине новог музеја, искоришћене за поређење, преузете су из: Message, K. (2006) *The New Museum*, in: *Theory, Culture & Society* 23, p. 603, Nottingham: The TCS Centre, Trent University.

о инертности суштинских односа у музеолошком систему, али значе прилагодљивост и прилагођавање:

Пословност, концептуалност и реторичност - увођење интегративног приступа конзервацији збирки

Конзервација-рестаурација, неуједначеним темпом у различитим срединама, уступа место холистичкој конзервацији музејских збирки. Разлози су бројни, али потреба свакако има примат над могућностима. Тржишна економија у непрофитном сектору је увела менаџмент као нужност, са последицама у свим сегментима музејске делатности. Као један од оних послова у музеју који кошта, а не зарађује, конзервација је морала да се прилагоди и да појефтини, јер не може да буде укинута. Други разлог ове промене лежи у општој тенденцији ка интегративном приступу културном наслеђу, узимајући у обзир међусобну зависност материјалног и нематеријалног наслеђа и померање тежишта интересовања музеолошке теорије и схватања вредности наслеђа са предмета на целокупан контекст. Популарност концепта превентивне конзервације је, између осталог и резултат ове потребе, тим пре што послове превентивне конзервације може да обавља сваки професионалац одговоран за збирку.

Интердисциплинарност – умножавање професија и мењање улога

Нове професије у области конзервације нису њена специфичност, али такође показују у којој мери се конзервација прилагођава захтевима организоване музејске праксе. Интердисциплинарни тимови се јављају као антипод архаичној леонардовској фигури кустоса-чуvara, доносећи одлуке кроз дуготрајне процесе анализа стања, процена ризика по културна добра и лабораторијска истраживања старења материјала. Понегде се ове професије стичу под музејским кровом, али чешће кустос или менаџер збирке окупља тим екстерних консултаната према потреби.

Интерактивни и мултимедијални приступ излагању – технолошки напредак у конзервацији

Није само у питању хватање корака, већ и једна значајна условљеност – истраживање утицаја средине је омогућило прецизнији и осмишљенији приступ чувању и излагању збирки. Излагање је постало мерљиво и тиме ограничено, што је дало значајан додатни подстицај искоришћавању мултимедијалних садржаја у презентацији. Опште узевши, технолошки напредак у конзервацију стиже руку под руку са специјалистичким истраживањем, менаџментом, и увођењем контроле услова чувања и излагања збирки.

Релевантност у локалном контексту и садашњости, привилеговање популарне културе на рачун високе уметности – отворени депо и демистификација конзервације.

Појаву отвореног депоа је омогућила нова технологија музејске делатности, а изазвала потреба за приближавањем заједници и демистификовањем музеолошког система.

Конзервација је померањем тежишта ка целинама збирки променила приступ, искористила развој технологије, смањила трошкове и постала функционалнија. Функционализација конзервације одговара на захтев за инструментализацијом збирки – предмет је у функцији комуникације, тј. трансмисије, а не обрнуто, као у старом музеју и мора да буде оспособљен да пренесе информацију (и евентуално побуди емоцију). Окретање конзервацији збирке као целине у складу је и са захтевом снажније реконтекстуализације музејског фонда.

Интересантно је, такође, питање на који начин приступ конзервацији одговара на комуникацијске захтеве различитих типова музеја. Ове разлике нису значајне, али ће свакако универзитетске збирке и природњачки музеји инсистирати на едукацији и истраживању, те у складу са тим, на очувању информације, док ће уметнички музеји, поготово музеји савремене уметности, захтевати конзервацију визуелног, односно естетског доживљаја дела. Без обзира на тежиште намене, као и појединачне мисије музеја, музеолошки систем постоји ради избалансираног односа конзервације и коришћења збирки, имајући у виду и будуће генерације корисника.

ЛИТЕРАТУРА:

Desvallées, A. and Mairesse, F. eds (2010) *Key Concepts of Museology*, Paris: ICOM and Armand Colin.

Ladkin, N. Collections Management, in: *Running a museum*, ed. Boyland, J. P. (2004), Paris: ICOM.

Maroević, I. (1983) Muzejski predmet - izvor i nosilac informacija, *Informatologia Jugoslavica* 15 (3-4), str. 237-248.

Mensch, P. V. (1992) *Museological functions*, in: *Towards a methodology of museology*, PhD thesis, Zagreb: University of Zagreb.

Message, K. (2006) *The New Museum*, in: *Theory, Culture & Society* 23, Nottingham: The TCS Centre, Trent University.

Vergès, F. (2007) *Maison des Civilisations et de l'Unité Réunionnaisse: a Museum without a Collection*, in: *Theory, Culture & Society* 24, Nottingham: The TCS Centre, Trent University.

Aleksandra Nikolić
Central Conservation Institute, Belgrade

BALANCING CONSERVATION FOR THE NEW MUSEUM

Abstract

The paper deals with redefinition of the role of conservation in museological system, in accordance with the changes in this field in the last two decades and with the emergence of new museological theory and practice. The author begins discussion with terminological distinction of the basic terms in conservation, considering them as limitations of great importance for the development of the field, and continues with defining the position of conservation and its relation with other functions within the museological system. Among existing models of museum functions, the author opts for CC model of Dutch Reinwardt Academie and uses it as the basis of a museum model proposal that takes the complex of conservation and documentation as the key function of the museological system, if the system is based on the possession of collections. This is tested by comparison of the changes that happened in the museum conservation practice and the consequences of proclaiming new museology. This comparison reveals to what measure the conservation, in theory and practice, adapted to the new museum, while keeping its significance because of the fact that collections remained the principal museum resource, even with new museological phenomena using different means of communication and different approaches to users.

Key words: *museological system, new museum, conservation, terminology*